

УДК: 364:94(497.5)

О. Сторубльов, канд. техн. наук, доц.,

В. Уліч, канд. пед. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ХОРВАТСЬКИЙ ДОСВІД У СФЕРІ ЗАХИСТУ ВЛАСНИХ ГЕРОІВ

Розглянуто досвід формування ціннісних орієнтирів і громадянської свідомості у населення та військовослужбовців Хорватії, країни, яка здобула та захистила від збройної агресії свою незалежність у XX столітті. Проаналізована діяльність органів державної влади Республіки Хорватії з питань підвищення престижу військової служби, відновлення та впровадження у збройних силах національно-історичних та військових традицій. Розкривається структура соціального захисту та реабілітації військовослужбовців збройних сил Хорватії та позиція військово-політичного керівництва країни в цьому напрямку. Розглянута різностороння політична та економічна співпраця, а також культурно-гуманітарне співробітництво України та Хорватії, міжнародні зв'язки з НАТО. Детально розкритий багатовекторний порядок надання оборонцям психологічної, медичної, матеріальної реабілітації та гарантії держави для військовослужбовців і резервістів. Вивчено особливості хорватського національного характеру, хорватської культури, дотримання мовного етикету, повага до традицій і звичаїв старших поколінь. Важливе значення надається пропаганді військової служби та військовій професійній орієнтації молоді країни. Одним із головних завдань ставилось вивчення досвіду міністерства захисників Республіки Хорватія у сфері соціального захисту оборонців. Новим для України є досвід розвитку добровольчої національної оборони у Хорватії, мета якої полягає в максимальному використанні ресурсів усього суспільства, особливо цивільних громадських організацій, в інтересах підвищення рівня обороноздатності держави.

Ключові слова: престиж військової служби, збройні сили, соціальний захист.

Постановка проблеми. Колишня югославська республіка Хорватія часто називається в Україні як приклад успішного вирішення проблеми сепаратизму. Після виходу зі складу Югославії в 1991 році ця молода держава пережила криваву війну і вторгнення військ колишньої метрополії, після чого хорватські серби за допомогою Белграда змогли створити на його території свою невідому республіку Сербська Країна (РСК), яка відмовилася підкорятися Загребу і вирішила залишитися в складі Югославії. РСК проіснувала кілька років, після чого була ліквідована частково шляхом бойових дій, частково – в ході мирної інтеграції.

Ця драма, що розігралася в Хорватії більше 20 років тому, має очевидну подібність із подіями, які відбулися в Україні в 2014 році. З тією лише різницею, що на місці хорватів виявилися українці, на місці Югославії – Росія, а замість РСК ми сьогодні вимовляємо абревіатури ЛНР і ДНР. Тому немає нічого дивного в тому, що Україні рекомендують керуватися досвідом Хорватії, а маріонетковим російським республікам в Донбасі пророкують долю покійної Сербської Країни. Наскільки хорватський досвід реально може бути застосований в Україні, ми спробуємо розібратися в цій статті [1].

Незважаючи на численні труднощі, які існують в країні дотепер, хорватський досвід примирення вважається вдалим. У сусідній Боснії, де війна була ще більш кривавою, справи йдуть набагато гірше. В Європі побоюються, що там конфлікт може знову спалахнути в будь-який момент. У Хорватії війну за незалежність називають Вітчизняною війною. По всій країні в післявоєнні роки було побудовано безліч пам'ятників і меморіалів, присвячених подіям і героям хорватського опору. Українські військові часто посилаються на хорватський

досвід. Мовляв, вчинили правильно, зачистили сепаратистів і навели порядок у країні [2].

Однак, насправді все було трохи складніше. Хорватська армія за допомогою силових операцій зачистила тільки Західну Славонію і Сербську Країну. Третій сербський анклав – Східна Славонія – був інтегрований до складу Хорватії мирним шляхом в 1997–1998 рр. Саме цей шлях і взятий за основу мирного плану в Україні, якій західні партнери пропонують аналогічним шляхом інтегрувати ЛНР і ДНР. Щоб зрозуміти, що конкретно було зроблено в Хорватії і наскільки цей досвід можна реалізувати у нас, слід розглянути мирний процес більш докладно [3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. До найбільш помітних досліджень та публікацій із вивчення досвіду в сфері захисту власних героїв Хорватії крім європейських та хорватських фахівців з соціального захисту громадян можна віднести аналітичні публікації Надзвичайного і Повноважного Посла України в Хорватії Маркіяна Лубківського, експерта-міжнародника, редактора видання "UA: Ukraine Analitika" Ганни Шелес, яка спеціалізується на Балканських конфліктах, головного редактора сайту fakty.ictv.ua Ростислава Буняка, відомого блогера Дениса Казанського.

Мета статті – розглянути досвід повоєнної Хорватії, основні принципи та завдання формування реального і ефективного пакету соціальної допомоги конкретному ветерану та членам його родини, які боронили нашу державу на Сході України.

Викладення основного матеріалу дослідження. Квінтесенцією так званого "Хорватського сценарію" стало: зупинення активної фази конфлікту на кілька років, посилення армії, а потім за кілька днів відвоювання території.

У 1995-му році армія цієї Балканської країни після трьох років умовного перемир'я під час великомасштабної операції "Буря" за 84 години повернула територію Сербської Країни — на той час невизнаної сепаратистської держави, яку населяли етнічні серби. Згадки про "Хорватський сценарій" в українському політикумі з'являються не перший рік в контексті збройного повернення Донбасу, як визначення успішної воєнної операції, модернізованої за час затишшя армії [4]. Це формулювання щодо законопроекту "Про державну політику відновлення суверенітету України над тимчасово окупованими районами Донецької та Луганської області" останнім часом поширюється в інформаційному просторі.

27 лютого 2018 року Верховна рада запропонувала Кабміну створити міністерство у справах ветеранів на базі Держслужби у справах ветеранів війни та учасників АТО. Такі інституції успішно функціонують у багатьох країнах світу, в тому числі в Хорватії. І саме хорватський досвід турботи про ветеранів може виявитися найбільш прикладним для України.

Хорватські ветерани, учасники Вітчизняної війни (саме так у Хорватії називають боротьбу за незалежність у 1991–1995 роках) займають особливе і почесне місце в житті хорватського суспільства. Такі традиції були закладені першим президентом Хорватії Франьо Туджманом, який зробив все для того, щоб *branitelji*, тобто захисники-оборонці були не лише оточені всенародною повагою, але й наділені справедливою та ефективною системою соціального захисту. Назва "захисники / оборонці" — напрощад вдала, бо об'єднує усіх, хто віддав своє життя, здоров'я і час за свободу рідної землі: добровольців, співробітників поліції, спецслужб, інвалідів війни, загиблих, поранених, зниклих безвісти.

У Хорватії через війну пройшло практично все доросле чоловіче населення. Статусом захисника нині володіє понад 500 тисяч осіб, тобто дев'ять частина (!) населення цієї невеличкої європейської країни. Цікаво, що у 1996 році, відразу після завершення війни, ця кількість становила 336 тисяч осіб. Та за двадцять останніх років у країні провели величезну роботу, щоб встановити всіх причетних до боротьби за незалежність і надати їм соціальний захист. Щоправда, в хорватському суспільстві і сьогодні точаться дискусії щодо реальної кількості *справжніх* захисників і того, чи коректно говорити про причетність до війни понад півмільйона громадян. Така ж проблема існує і в Україні, де величезна кількість чиновників, користуючись службовим становищем, отримала статус учасника бойових дій тільки по формальним ознакам, відрадивши себе на декілька днів, а то й годин у зону проведення антитерористичної операції.

І ще, хоч вже минуло понад 20 років після завершення війни, в Хорватії досі встановлюють точну кількість загиблих і зниклих безвісти. Очевидно, така ж важка праця очікує Україну та фахівців новостворюваного міністерства у справах ветеранів.

Ця стаття намагається дати відповіді на три головних запитання:

— Чим займається сьогодні міністерство захисників Республіки Хорватія?

— Що входить до соціального пакету хорватського захисника?

— Як Україна може скористатися досвідом Хорватії?

Як зазначив Надзвичайний і Повноважний Посол України (2006–2009 рр.) Маркіян Лубківський, Хорватія увійшла у Вітчизняну війну без наявності власної незалежної держави (це була частина Югославії), без міністерства оборони та власних збройних сил. У той час,

коли на захист рідної землі стали добровольці і незачні сили республіканської поліції, головним завданням було терміново створити армію [5]. Але практично з моменту розгортання воєнних дій почали складати **Реєстр хорватських оборонців**, до якого вносили загиблих, полонених, зниклих безвісти. Після війни згаданий Реєстр став наріжним каменем реалізації політики у сфері турботи про учасників Вітчизняної війни. Усі хорватські колеги сьогодні наголошують на важливості створення уже сьогодні **Єдиного реєстру захисників України**. В його основі мають бути дані Міноборони, Національної гвардії та МВС, але реєстр не має обмежуватися ними: до нього мають бути внесені усі, хто став на захист Батьківщини, включаючи добровольців та волонтерів. У хорватському реєстрі, зокрема, вказується сукупна кількість днів участі людини у Вітчизняній війні; приналежність до бойового чи небойового сектора; приналежність до МО чи МВС; інші дані з особової справи.

Хорватське міністерство у справах ветеранів створилося на третій рік після війни. Декілька разів воно міняло назву та деякий час навіть входило до складу іншого відомства. Від 2011 і до цього часу воно має назву Міністерство хорватських захисників (МХЗ).

Першим і головним напрямом діяльності МХЗ є вирішення питань, пов'язаних з правовим статусом захисників та членів їхніх родин [6]. Окрім ветеранів, інвалідів Вітчизняної війни та їхніх близьких, родин загиблих, вбитих, полонених та зниклих безвісти захисників, міністерство опікується також учасниками Другої світової війни та військовими, що постраждали на службі ще за часів Югославії.

Другий напрям — вдосконалення законодавства щодо допомоги захисникам, розширення рамок цієї допомоги, підвищення рівня освіченості і конкурентоздатності захисників, популяризація цінностей Вітчизняної війни і розширення знань про неї, передусім серед молодого покоління.

Третя функція міністерства — пошук зниклих безвісти, ексгумація, ідентифікація решток та організація поховань, турбота про меморіальні місця.

Права хорватських ветеранів Вітчизняної війни захищені окремим законом та забезпечені широким спектром соціальних пільг. Серед них слід виокремити такі:

1. *Подвійний стаж*: для хорватських захисників час, проведений на фронті, зараховується як подвійний трудовий стаж — незалежно від того, чи мала особа постійну роботу на час Вітчизняної війни.

2. *Пенсія*: кожен хорватський захисник або член родини загиблого захисника мають право на мінімальну пенсію та на професійну реабілітацію. Розмір реальної пенсії повним чином залежить від часу, проведеного у зоні бойових дій, а також, в разі інвалідності — від її ступеня. До уваги беруться не лише поранення, але й травми чи хвороби, спричинені перебуванням у полоні. Хорватський захисник має право на мінімальну пенсію ще до досягнення пенсійного віку, якщо провів на фронті щонайменше 100 днів у бойовому секторі. За даними Хорватського центру страхування у квітні 2018 року середня пенсія хорватських захисників складала 687 євро, а середня пенсія інваліда війни — 655 євро. Для порівняння, звичайна середня пенсія у той самий період складала 303 євро.

3. *Стипендії і оплата навчання*: хорватські ветерани і певні категорії дітей хорватських захисників (інвалідів), мають право на стипендії у вузах та на оплату або часткову компенсацію вартості навчання в середній школі. Зокрема, йдеться про курси підготовки до навчання у вузах. Також вони мають право на безкоштовні підручники.

4. **Фінансова допомога:** В окремих випадках, коли немає змоги покрити основні життєві потреби, хорватські захисники та члени їхніх родин можуть розраховувати на одноразову річну матеріальну допомогу. Така допомога може становити до 450 євро. Допомога може бути надана у випадку тяжкої хвороби або травми, стихійного лиха, смерті близької людини або з інших причин.

5. **Забезпечення роботою:** МХЗ співфінансує витрати на суму до 1350 євро для здобуття безробітним захисником чи дитиною загублого, полоненого або зниклого безвісти захисника першої професії і перекваліфікації, а також для підвищення кваліфікації (вдвічі менша сума). Крім того, хорватські ветерани володіють пріоритетним працевлаштуванням до органів державної влади та самоуправління, якщо вони відповідають умовам конкурсу і є безробітними. А ще ветеран може одержати допомогу на суму в 5400 євро для самостійного працевлаштування, якщо він має намір започаткувати власний бізнес. Половина допомоги виплачується відразу, а друга – після представлення рахунків або договорів купівлі устаткування чи обладнання згідно з бізнес-планом.

6. **Професійна реабілітація:** якщо захисник втратив або частково втратив працездатність, він (або вона) має право на професійну реабілітацію, яка включає в себе оволодіння новою роботою чи фахом. Це право надається незалежно від того, чи знайде людина роботу за новим фахом, але лише за умови, що інвалідність настала до 40 років у жінок і до 45 – у чоловіків.

7. **Підтримка для роботодавців захисників:** роботодавець, який створює нові робочі місця для безробітних хорватських захисників чи для дітей загублених, полонених і зниклих безвісти, може одержати допомогу на суму понад 18000 євро. Це – максимальна сума допомоги, яку може одержати роботодавець за умови прийому на роботу трьох осіб з цільової групи.

8. **Товариства захисників:** республіка Хорватія стимулює створення захисниками господарських товариств. Держава виділяє таким товариствам одноразову матеріальну допомогу у сумі близько 20000 євро. Це об'єднання має налічувати не менше 12 осіб зі статусом захисника або дитини загублого, полоненого чи зниклого безвісти. Також товариство може одержувати допомогу на суму до 13500 євро для реалізації проектів в рамках програм Європейського Союзу – зокрема, для покриття витрат на виготовлення проектною документації для проектів, що фінансуються коштом ЄС.

9. **Забезпечення житлом:** одне з важливих елементів політики Республіки Хорватія щодо своїх захисників. Тут – відразу кілька гарантій:

– Перша нерухомість.

В разі купівлі чи будівництва першого об'єкта нерухомості (будинку, квартири) захисники мають право на покриття частини виплат за кредитом у комерційних банках.

Розмір фінансової допомоги вираховується за формулою, виходячи з вартості будови, її площі, а також залежно від того, чи має захисника статус інваліда. Право на дотації мають і добровольці без статусу воєнного інваліда, але які провели на фронті не менше двох років;

– Право на житловий кредит.

Члени родин загублених, полонених або зниклих безвісти захисників, як і воєнні інваліди, мають право на

житловий кредит для першого житла на умовах, кращих за ринкові;

– Доплата за допомогу.

Захисник, стан здоров'я якого потребує постійної допомоги, має право одержувати доплату за надання такої допомоги найнятими особами, якщо він провів на фронті не менше 100 днів. Розмір такої доплати – трохи більше 100 євро на місяць.

І це – далеко не всі гарантії, передбачені для тих, хто відстоював незалежність держави. Хорватське законодавство, зокрема, містить низку норм про медичні гарантії, в окремих випадках безкоштовне лікування, реабілітацію. І, звісно ж, надання колишнім бійцям психологічної допомоги [6].

Висновки з цього дослідження та перспективи подальших досліджень. Що варто перейняти Україні? Хорватія володіє унікальним і неоціненним багажем напрацювань та знань у сфері захисту власних героїв. Досвід у цій сфері є як позитивний, так і негативний. Найважливішими для України є такі уроки: має бути сформований **Єдиний реєстр захисників України**, до якого мають увійти не лише представники ЗСУ, нацгвардії і поліції, але й добровольці і волонтери України, загублі, полонені та зниклі безвісти. Треба перейняти структуру та функції Міністерства хорватських захисників, але найголовніше – **сформувати реальний і ефективний пакет соціальної допомоги конкретному ветерану та членам його родини**. Пільги мають надаватися в прямій залежності від часу, проведеного на фронті, характеру та важкості поранень чи травм.

Щоб міністерство ветеранів було дієвим, воно має бути частиною ефективно діючої державної системи, поряд з Міноборони, МВС, МОЗ. Нове відомство має очолити ефективний управлінець, а кадровий склад має бути достатнім для забезпечення головних функцій. Як сказав один із сьогоднішніх високих хорватських керівників – учасник бойових дій: "Управління кадрів нашого Міністерства оборони під час війни було найчисельнішим, але ми чітко знали: коли і кого треба відправляти в ротацію, скільки задіяти резервістів, кому з воїнів надати соціальну допомогу, чия родина і як підтримати" [6].

Під усім цим повинно бути надійне фінансове підґрунтя. Ветерани, як правило, люди скромні, і переважна більшість з них ніколи ініціативно не попросить допомоги. Тому запропонувати і надати допомогу має сама держава. Разом з тим Реєстр не має містити не причетних до оборони України осіб.

Список використаних джерел:

1. Ozren Zunec. Rat u Hrvatskoj 1991-1995 // Polemos. 2008.
2. Ramiz Drekvic. U obrucu (Krajsnici i Hercegovci u borbama na dva fronta) // Zenica. 2004.
3. Davor Butkovic. Operacija u Zapadnoj Slavoniji // Globus. 05.05.1995.
4. Буняк Р. (18 квітня 2016). Війна у Хорватії: ліквідація сепаратистів за 84 години і здача героїв. Факти (ICTV). Процитовано 11 червня 2017.
5. Шелест Г. Що таке "Хорватський сценарій" відвоювання території і які його наслідки / "UA: Ukraine Analitika" 2018 – режим доступу <https://hromadske.ua/posts/khorvatskiy-stsenarij-vidvovannia-terytorii>.
6. Лубківський М. 11% ветеранів: як повоєнна Хорватія повернула військових до мирного життя. Європейська правда, 4 квітня 2018 року.

Надійшла до редколегії 05.09.18

А. Сторублев, канд. техн. наук, доц.,
В. Улич, канд. пед. наук, доц.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ХОРВАТСКИЙ ОПЫТ В СФЕРЕ ЗАЩИТЫ СОБСТВЕННЫХ ГЕРОЕВ

Рассмотрен опыт формирования ценностных ориентиров и общественной сознательности у населения и военнослужащих Хорватии, страны, которая обрела и защитила от вооруженной агрессии свою независимость в XX столетии. Проанализирована деятельность органов государственной власти Республики Хорватии по вопросам повышения престижа военной службы, восстановления и внедрения в вооружённых силах национально-исторических и военных традиций. Раскрывается структура социальной защиты и реабилитации военнослужащих вооружённых сил Хорватии и позиция военно-политического руководства страны в этом направлении. Рассмотрено разностороннее политическое и экономическое, культурно-гуманитарное сотрудничество Украины и Хорватии, международные связи с НАТО. Детально раскрыт многовекторный порядок оказания защитникам психологической, медицинской, материальной реабилитации и гарантии государства для военнослужащих и резервистов. Изучены особенности хорватского национального характера, хорватской культуры, соблюдения языкового этикета, уважение к традициям и обычаям старших поколений. Важное значение придаётся пропаганде военной службы и военной профессиональной ориентации молодёжи страны. Одним из главных заданий ставилось изучение опыта министерства защитников Республики Хорватия в сфере социальной защиты защитников. Новым для Украины есть опыт развития добровольной национальной обороны в Хорватии, цель которой состоит в максимальном использовании ресурсов всего общества, особенно гражданских общественных организаций в интересах повышения уровня обороноспособности государства.

Ключевые слова: престиж военной службы, вооружённые силы, социальная защита.

O. Storubliov, PhD in Technical Sciences, Associate Professor,
V. Ulich, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

CROATIAN EXPERIENCE IN THE PROTECTION OF OWN HEROES

The article describes the experience of the formation of value orientations and public consciousness among the population and soldiers of Croatia, a country that gained and defended its independence from armed aggression in the 20th century. The activities of public authorities of the Republic of Croatia on increasing the prestige of military service, restoring and introducing national-historical and military traditions in the armed forces were analyzed. It reveals the structure of social protection and rehabilitation of servicemen of the armed forces of Croatia and the position of the country's military-political leadership in this direction. The versatile political and economic, cultural and humanitarian cooperation of Ukraine and Croatia, international relations with NATO were considered. The multi-vector procedure for the provision of psychological, medical, material rehabilitation and state guarantees for servicemen and reservists is disclosed in detail. The features of the Croatian national character, Croatian culture, observance of language etiquette, respect for the traditions and customs of older generations were scrutinized. Great importance is attached to the promotion of military service and the military professional guidance of the country's youth. One of the main tasks was to study the experience of the Ministry of Defense of the Republic of Croatia in the field of social protection of defenders. New for Ukraine is the experience of developing voluntary national defense in Croatia, which goal is to maximize the use of the resources of the whole society, especially civil society organizations, in the interests of increasing the state's defense capability.

Keywords: prestige of military service, armed forces, social protection.